books2ebooks.eu

Stiernman, Anders Anton von
Carleson, Carl
Strömer, Mårten

Kort och tydelig underwisning, huru man skal förstå och bruka runstafwen, tredie gången uplagd, och med åtskillige anmärckningar, samt ett wackert kopparstycke tilökt. =Anon=. Tryckt i Upsala 1748, oc

Uppsala
1748

e-böcker från ditt bibliotek av
eBooks on Demand
digitaliserad av
Kungliga Biblioteket
National Library of Sweden

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök*: Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra*: Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.
Mer information finns tillgängliga via http://books2ebooks.eulla boken.

- http://search.books2ebooks.eu/

CC.1.6.

Kungl. Biblioteket
STOCKHOLM

Kronol.

1700-1829

EX.A

CARLESON, C.

KUNGL. BIBLIOTEKET
STOCKHOLM

Carl Carleson

Kort och tydelig

Underwisning,

Huru man skal förstå

och bruka

Kunstafwen,

Tredie gången uplagd,

Och

Med ätskillige Anmärckningar,

Samt

Ett wackert Kopparstycke tilökt.

Quid? sese baculus commendat Runicus usu
Duplice, dum Rector Temporis atque pedum.

Tryckt i UPSALA 1748,
Och finnes til kiöps
hos GOTTF. KIESEWETTERS Boklåda.
D G NESCHER

Runstafwens Beskrifning.

Runstafwen består af twänne rader med Runor eller Giöthiska Bokstäfwer skrefne/ hwaröfwer allehanda Märken och Figurer stå tecknade. *a*)

Den ena raden utmärker årets längd/ hwartil de gamle brukat de Siu främsta Runor i Alphabetet för hwarje dag i weckan: hwilka 7 Runor uprepas 52 gånger efter weckorne i året och giöra et antal af 364/ hwartil lägges en, efter årets omgång består af 365 dagar/ i hwilket afseende ᛉ uprepas 53 gånger på stafwen. Denne Rad kallas Wecko Staf och kunna deß Bokstäfwer ᛉ ᚢ ᚦ ᚨ ᚱ ᛉ ᚾ bäst behållas genom ordet *Fudorkh.* *b*)

Den andra Radens Runor utmärka Gyllentalets 19 Bokstäfwer så ofta uprepade som behöfwes til at wisa Tungelskiften och Månans gång: Så at de alla stå 12 gånger utsatte/ och sidst 7 Runor därtil lagde/ som då komma at stå 13 gånger.

Gyl-

Gyllentalets Bokstäfwer äro

1	2	3	4	5	6	7	8
ᚠ	ᚢ	ᚦ	ᚨ	ᚱ	ᚴ	ᚼ	ᚾ
Frey.	Ur.	Thor.	Oden.	Redur.	Kòn.	Hagel.	Nöd.

9	10	11	12	13	14	15	16
ᛁ	ᛂ	ᛃ	ᛇ	ᛈ	ᛉ	ᛊ	ᛋ
Is.	Ar.	Sun.	Tyr.	Biôrk.	Laugur.	Madur.	Stupmadur.

17	18	19
ᛏ	ᛒ	ᛟ
Aurlaugur.	Tvimadur.	Belgthor.

Sielfwa Runska Alphabetet består allenast af 16 Runor / de 3 sidsta äro af dem sammansatte och hafwa merendels blifwit brukade i räknande. c)

Denne Rad kallas Tungel-Rim- eller Prim-Staf / men deß Bokstäfwer stå intet i Alphabetisk utan i följande ordning.

ᛏᛁᛋᚱᛒᚢᛁᛒᚼᚼᛉᚨᛚᛉᛁᛏᛉᛚᚦᛋ

Tungel-Talets Runor stå icke heller lika tätt tilsammans / hwartil man fin-

finner orsaken hos den förträffelige RUDBECK. Atlant. Tom. 2. *d*)

Öfwer deße twänne rader stå sedan allehanda Figurer och Märken / hwilka dels utmärka årsens tider och marknader / dels de syslor som hwarje års tid böra förrättas / dels ock äro insatte efter Christendomens införande / til wißa Helgons och Martyrers åminnelse.

Stora Helger betecknas gemenligen med ett helt kors ✠ de mindre och märkelse dagar med ett halft Kors ⊢ eller ⊣.

Helgedagsaftnorne ᚠ ⊣ ᚠ ⊣

Märkelsedagarne ⚹

Marknadsdagar ○

I anseende til Landsorterne hwarest stafwarne äro skurne / stå somlige Märken förr eller sednare / i ty at som Wintern är längre eller kortare / så skyndar eller dröjer åker och landtbruket. Men de wanligaste äro följande.

JANUA-

d. 1. eller Nyårs-Dagen.

1. Twenne Horn/ wände emot hwarandra, som betecknа det gamla årets slut och det nyas begynnelse.

2. Ett uprätt satt Horn/ betyder at Jule-Frögden ännu warade, då wåre förfäder woro wane at dricka ur Horn.

3. En Bägare/ har samma betydelse.

4. Ett diupt fat/ fult med kakor/ betecknar at ännu war qwar af Julebröden. Och har man ännu i dag för sed på många ställen i Riket, at låta maten ständigt stå på bordet in til tiugonde dagen.

5. En Krona.

6. Ett Lindebarn/ betecknar Christum.

7. En Knif/ som betyder Christi omskiärelse.

8. En Funk.

d. 6. eller Trettonde-dagen.

1. Ett Horn/ som gaf tilkänna, at Juleroen ännu intet war til ända.

2. Ett Lindebarn.

3. Tre Kronor/ efter de Tre wise män höllos för Konungar.

4. En Lyckta/ betecknar stiernan, som dem lyste.

5. En Räf/ betecknar Herodes.

d. 13. eller Tiugonde Dagen, Knuts Dag.

1. Et omstiälpt horn/

2. Ett Krus/

3. En Kanna/

4. Bägare/ eller

5. Skål/ bemärcka, at Jule-Ölet war alt och Gästabuds frögden förbi.]

6. En Tunna utan tapp/ betyder det samma.

7.

7. En Galt / at Julsteken war upäten.

8. En Klocka / lika som Knut ringde ut Julen.

9. En Piska / Häraf åro wåre gamle Ordståfwen:

Tiugondag är Knut:
Då skal man dricka Julen ut.

Eller:

Knut kiörer Julen ut.

10. En stol med tre fötter / betyder, at efter tiugonde dagen skulle första Tinget hållas.

11. En Dart.

d. 19. St. HINRICS Dag.

1. Trefoten / finnes och ibland på denna dagen; men står då intet på den 13:de.

2. En Biskopsmössa

3. en Staf el Spira.

4. En Kåpa.

5. En Karl / med sådane tekn

6. En Bila.

d. 20. FABIANI SEBASTIANI Dag.

1. En Yxe / efter denna tiden wircke hugges.

2. En Pihl / eller

3. Et Nät / betyder nu wara tid at skiuta och fiska.

d. 21. AGNETÆ Dag.

1. Hennes belåta.

d. 22. VINCENTII Dag.

1. Hans Bild.

d. 24. ERICUS translatus

1. En Dödskalle / betecknar, at K. ERIC den Hel. ben då flyttades ifrån gamla til nya Upsala.

d. 25. St. PAULI eller Pålsmåsso-Dagen.

1. En Båge / betecknar tiden at skiuta.

2. En Fisk / Wintermoten.

3. Ett Swärd.

4. En Karl med Swärd / antingen derföre at han blifwit

wit halshuggen eller at han förföljt de Christna.

5. En Kyrcko-Port.

FEBRUARIUS.

d. 2. Kyndelmäßodagen.

1. Ett brinnande Bläss.

2. En Liusestaka.

3. Et brinnandelius/ betecknar de Päwistas maner at wiga in lius.

4. Et krönt hufwud/ skall betyda at Jungfru Maria är en himmelsk Drottning.

5. En Kyrcka/ betecknar Hennes Kyrkiogång.

6. En Krona/ Dermed betecknas alle Mariæ dagar.

d. 3. Blasii Dag.

1. En karl med Biskopsmößa/ eller Spira efter han war Biskop.

2. En Karl med Bläshorn eller

3. Bläshorn allena betyder Jagt-tiden.

d. 5. Agathæ Dag.

1. Deß Beläte.

d. 6. Dorotheæ Dag.

1. En Smedietäng.

2. En Korg med rosor och frucht.

3. Ett äpple.

d. 9. Apollonia.

1. Not-nähl.

2. En täng.

d. 10. Scholastica.

1. En krokug knif/ efter trän böra wid den tiden qwistas.

2. Ett Hierta.

3. En Sko; efter första stafwelsen är lika.

4. En Skosula.

5. En Krona.

d. 15.

d. 15. S:t Sigfridi eller Siffersmässen.
1. En yxe. För byggets skull.
2. Biskopsmössa / eller
3. En Spira.
d. 22. S:t Petr. in Cathedr. Dag, eller som Bönderne säja. Pehr i Stolen.
1. Ett Hönsägg.
2. En Karl med nyckel i handen, eller
3. En Nyckel / efter S:t Pehr säjes hafwa Himmelrikets nycklar
d. 23. Matthiæ Dag.
1. En Karl med en yxa eller bila / betyder at nu huggas swedieland.
2. Yxa eller Bila / allena, betyda at han blifwit halshuggen.
3. En Gås.
4. En Pihl.
5. En Fisk. efter fisken denna tiden stiger i land.
6. Ett Gåsägg / eller Hönsägg / betyder at hönsen begynna wärpa.
7. Ett skepp ell. båt / efter de gamlas Siöröfweri.
8. En Yxe.
9. En Plog / utmärker tiden at kiöra i åkren.
10. En Orm.
11. En Höna.

MARTIUS.

d. 1. Ett Hufwud / med stort hår och skägg, efter gamla ordspråket:
Mars med sit långa skägg,
Lockar Barnen utom wägg.
2. En Biskopskåpa. bemärker Biskopens Albani Dag.

d. 2.

d. 2. En Fisk/ betyder fiskeleken om wåren då Giäddan först leker, och Ryßior eller Miärdor böra utsättas.

2. En Båt/ för Siörustningen.

d. 7. Perpetua.

1. En Qwinnobild.

2. En Wäfspole.

3. en arm och ett ben. efter de blefwo sönderrifne af willdiur.

d. 12. Gregorii Dag eller Gregersmäßan.

1. ett Trä utan löf/ ty nu begynna trän knoppas.

2. En Påfwemößa. eller

3. En Staf/ betyder hans ämbete.

4. Et Ris.

5. En Karl med ris i handen.

6. en Bok.

7. Et hus och

8. en Kringla bemärker altsammans Skoletiden/ emedan de gamle nu gemenligen satte deras barn i Skolan.

9. Et Ankar/ efter man i gamla tider nu loßade sina farkostar och for i Härnad.

d. 17. Gertruds Dag.

1. En Sugga.

2. Ett litet Capell. eller kloster, efter hon war Abtißa.

3. En Krona.

d. 21. St. Bencts Dag.

1. Ett Ok.

2. En Plog.

3. En Trästock/ beteckna tiden nu wara inne at kiöra i åkren efter gamla ordspråket:

Benckt med Plogen, eller
Benckt med Oket.

4. En Orm/ efter Ormarne då komma fram.

5. Et Swin/ efter det är det första diuret

ret som släppes wall, sedan kiälen begynner gå ur jorden. Derföre säjes:

Bengtsmässan får Suggan sine nyeklar igen.

6. en utsträckt hand/ somes syfta på ordspråket:

Lägga handen wid plogen.

7. en Karl på en isflaga, som skiuter en Skiål, betyder at Isen losnar nu i stånar och strömmar

d. 25. Matiæ Bebodelse. eller Wårfrudagen.

1. En Krona.

2. en Orm/ samma som d. 21.

3. en Sol. betyder den ewiga Solens ankomst.

4. En Ängel / betyder Ängelen Gabriel.

d. 27. Rupertus. en ölkunna.

APRILIS.

d. 1. Hugo.

1. En Båt.

2. En Biskopskåpa.

d. 2. eller d. 8. Dagen efter Wårfrudagen, har på somlige stafwar en Crona.

d. 4. Ambrosii Dag.

1 En Harf ell. Sådesskeppa/ betyder Såningstiden.

2. En Biskopsmössa ell. Staf.

3. En half Sol.

4. En Kruka.

5. En Gryta/ betyder at man nu skal intet koka utan så.

6. En Ärt/ eller flere, betyder det samma

d. 6. Wilhelm.

1. En

1. En Not eller Fiskhåf.
2. En Bok/ ty han war Abbot.
d. 14. Tiburtii, eller förste Sommardagen.
1. Ett Blomster.
2. Ett Löfträd.
3. En Karl med en Ros i handen, betyder Löfwens och Blomstrens utspreckande.
4. En Stör/ ty han blef slagen med störar.
5. Ett Swärd/ ty han blef omsider med Swärd aflifwad.
6. Andra Fretoten/ betyder Sommarlinget.
d. 18. En Häst/ efter de med Beskapen nu släppas i wall.
d. 20. Victors Dag.
En Sköld/ at betecknа deß mandom.
d. 23. Georgii Dag.
1. En Häst/ efter de gamle deñe dagen om förmiddagen släpte Hästarne til Stoerne.
2. En Flöjel eller
3. en Fiolsel med Ridder St. Göran på toppen.
4. En Karl ridande på Hästen med ett Spiut.
5. Ett Spiut eller Swärd.
d. 25. Marci Dag eller Gökdagen.
1. En Fogel/ som flyger uti ett trä betyder Göken, som då begynner at gala: Hwarföre Böndren säja: Marcus med Göken.
2. Ett Dubbelt Kors.
3. Et Leon/ Ewang. Marci tekn, Ez. 1.

MA-

d. 1. Philippi Jacobi eller Wallborgsmäßodagen.

1. En Fogel på sina ägg/ efter då är den tiden, och förbudit är at skiuta.

2. Ett Löfträ/ efter Boken då utspricker.

3. Twänne Måns Bröstbilder/ Philippi och Jacobi.

4. Några Lius.

d. 3. Korsmäßa om wären.

1. En liten Fogel/ betyder Swalans återkomst.

2. Ett Kors/ Efter Christi Kors då förmenes wara upfunnit af Helena Keyser Constantini Moder.

d. 4. En Båt/ i hwars framstam står en spänd båge, betyder at i forna tider alla Störuſtningar nu woro fördige.

d. 6. Johannis Evang. Dag, eller Lilla Hans.

1. Ett nederliggande Kors.

2. En Port/ efter Evangeliſten Johannes blef siuden i het Olja i Rom wid Porta Latina; men wardt oskadd.

3. Ett Bröstbeläte/ med skien om huſwudet.

d. 12. Pancratius.

1. Står andra Trefoten på de gamla staſwar för tingstiderne.

2. En Funt/ ty han war en Adelig Yngling, som lät sig döpa.

3. Ett litet Swärd/ ty han blef halshuggen för Christna läran.

d. 18. Erici Dag eller Ersmäßan.

1. En bred Fisk/ betyder Braxenleken, medan

medan Enebusken bambar.
2. Ax, efter de då begynna synas.
3. En trekantigkrona
4. En krönter Man.
5. Ett Swärd.
6. En Wärja/genom en Krona, betyder Konung Eric den Helige.
d. 23. En Fogelunge/ efter de då begynna at kläckas.
d. 25. Urbani Dag.
1. En Boge och Ax. betyder at om intet Rägen wid Ersmässan gått i Ax, så måste han nu wara, om något godt skal bli af det året.
2. En Dynggrepa.
3. Tre Korn/ som betyda ett serdeles slag Korn, som nu skal sås och kallas Brådkorn.
4. En Påfwemössa.
5. Et dubbelt Kors.
d. 31. Petronellæ Dag.
1. en Mjölkstäfwa.
2. en Braxen.
3. en Qwinnobild. med skien om hufwudet.

JUNIUS.

d. 3. Erasmi Dag.
1. en Nafware, som betyder at nu all Höredskapen skal lagas til.
2. en wåg, för sommar Marknaden.
3. en Stafel. Spira/ efter han war Biskop.
4. en Gryta, efter han blef fatter i en med Bly och Tiära sjudande Gryta.
d. 5. Bonifacii Dag.
1. en Fogelunge.
2. en Biskopsstaf.
d. 8. Medardus.

1 en

1. en Metkrok.
2. en Windrufwa / efter han hälles för winbergs Patron.
d. 11. Barnabas.
Ett Bröstbeläte
d. 12. Eschills Dag.
1. en Yxa / bet. at då Swedieland skal huggas medan löfskogen är frodigast.
2. En Dyng Grepe efter Giödslen bör utföras.
3. en Metkrok.
4. ett Hul / för Starebragdet.
5. en Biskopsmössa.
6. en Spira.
d. 13 Antonii Dag.
1. ett Swin.
d. 15. Viti Dag.
1. en Ull-Sax.
d. 16 Justinæ Dag.
1. ett Brädspel.
d. 17. Botolphi Dag.
1. en Rofwa / bet. at då Rof-frö bör fås / derföre heter Botolf af Böndernes Rofgubben.
2. en Bok.
3. En Lia.
d. 22. Tiotusend Martyrers Dag.
Många Kors.
d. 24. Johan. Döparens eller Midsommars Dagen.
1. en Sol.
2. ett Löfrikt Trä.
3. ett Trä med en stor Knif uti Toppen.
4. en Löfqwast.
5. en Manstång / hwilket alt bet. at denne lustigaste tiden skulle löfsalar byggas och badqwastar giöres, samt löf brytas åt boskapen.
6. en Ökanna eller
7. en Bägare / bet. at man hälter sig lustig nu i högsta Sommaren.
8. Ett Lamb / som betecknar at Johannes predi-

predikade om Guds Lamb.

9. En Räfsa.

d. 29. Petri Pauli Dag, eller Persmässan.

1. en Blomsterkärfwa ell. Kryddqwast
2. en Nyckel.
3. ett Swärd.

JULIUS.

d. 2. Mariæ Besökelses-dag.

1. en Löfqwast.
2. en Krona.
3. ett krönt Qwinnohufwud.

d. 6. en Nyckel / bet. den 8:de dagen efter Perkunässan.

d. 10. Knutsmässan eller Bonde Knut.

1. en Lia bet. Slottertiden.
2. Ett Spiut.
3. En Krona.

d. 15. Apostla delningen eller Siu Sofwares Dag.

1. en Räfsa.
2. en Fyrkant med en dör på, lärer bet. det rumet hwareſt de legat.
3. Tolf Stiernor / de 12 Apostlar.

d. 20. Margaretæ Dag.

1. en Nöt / hwilket bet, at om det nu regnar så blifwer litet nötter det året, efter ordsäfwet: Gretа wäter i nöten
2. Twenne Solstråll. bet. den warma årstiden.
3. en Fogel.
4. en Krona.
5. ett Swärd / efter hon blef halshuggen.

d 22. Mariæ Magdalenæ Dag.

1. en Mortel / och 2. en

2. en Half måne / hwarpå ingen uttydning finnes.
3. en Krona.
4. en Bok.
5. Ett Smörjelse Käril.
6. Ett Swärd.
7. En Drake.

d. 25. Jacobi Dag, eller Jacobsmässan.

1. ett Eke-ållon.
2. en Hummelpepla.
3. ett Swultron med sina Blad, bet. allt åhrstiden.
4. ett Swerd.
5. en Staf.
6. en Karl med staf bet. Pelegrims färden til St. Jacobs Graf i Compostella.
7. en Mans Bröstbild med hatt på hufwudet.
8. en Stega.

d. 27. en Räf-Sax.

1. en Skytt / som skiuter en Fogel uti ett Träd.

d. 29. Olaus eller Olsmässan.

1. en Sädeskrok.
2. en Bihla.

AUGUSTUS.

1. 1. Vincula Petri, eller Pehr Winckels Dag.
1. en Räg skieppa / ty då är tid at så gammal räg.
2. en Kiädja / som betyder Petri bojor.
3. en Nyckel.

d. 4. Aristarchus.

En Hund som jagar en Hara.

d. 5. Dominici Dag.

des Belåte.

d. 6. en Yxe / betyder Octavam Olai.

d. 10.

d. 10. Laurentii Dag. Larsmåßan.

1. en Slaga / efter sådesrågen då bör tröskas.

2. ett Halster / efter han blef lefwande stekt på halster.

3. en half eller hel Man liggande på halster.

d. 15. Dyre Wårfrudag / eller Mariæ Himmelsfärd.

1. en Harf / efter då är rätta sådestiden.

2. en Krona.

3. Krönt Qwinno-Hufwud.

d. 24. Bartholomæi Dag, eller Bårtelsmåßo Dag.

1. en Hummelstång / efter Humlan då är mogen.

2. en Knif / efter då är tid at slakta Boekar, eller efter huden blef honom lefwandes afdragen.

3. en Fisk.

4. en krönter Karl med knif i handen.

5. ett Swärd.

d. 29. Johannis Decollati Dag.

1. Solens Afbild med en Krycka.

2. en Hiort / som bet. at han nu är i brunsten.

3. en Bok.

4. ett Swärd.

5. ett Fat / med ett hufwud på.

6. en Bröstbild med ett swärd öfwer halsen.

7. ett afhuggit Hufwud / hwarmed beteknas hans död.

SEP-

d. 1. Ægidii Dag eller St. Ælian.
1. en Ullsax / eller ett Qwinfolck med Ullsax; efter Fåren nu klippas.
2. ett Får / bet. det samma.
3. en Hiort eller Hiorthufwud.
4. en Biskopsstaf eller Mößa.
5. en Båga.
d. 8. Mariæ Födelse Dag, eller Modermåssan.
1. en korg med Frukt
2. en Bistock.
3. en Krona.
4. ett krönt hufwud.
d. 10. Tredie Trefoten.
d. 12. en Sol half utstruken eller half hwit och half swart, bet. Dagjämningen.
d. 14. Korßmåssan.
1. en liten Fogel / bet. Swalans bortgång.
2. På somlige stafwar står den 3:die Trefoten på denna dagen.
3. Upprätt Korß / efter det heliga Korßet då af Keyser Heraclio uti Jerusalem blef upbögt år 679.
d. 17. Lamberti Dag. ett Lamb / för likhetens skull i Namnet.
d. 21. Mathæi dag, eller Matsmåssan.
1. en Stöfwel efter de då behöfwas.
2. en Fisk / bet. Fiskelekarne om höstden.
3. en Häst / eller
4. en Karl ridande på en Häst, bet. Hästmarcknaden.
5. en Bock / efter han då löper.
6. en Ängel.

7. en

7. en Yre.
d. 22. Mauritii Dag. En Sköld.
d. 29. Michaëlis Dag eller Mickelsmåssan.
1. en Wåg / bet. Höstemarcknader som då gemenl. höllos öfwer alt.
2. en Basun eller Luhr bet. Michaëls strid med Draken.
3. ett Liuster.
4. en Wigtskål.

OCTOBER.

d. 1. Remigii Dag. en Biskopshatt.
d. 4. Franciſci Dag.
1. en Fisk / bet. at nu är bäst at fiska.
2. ett Kloster / efter han säges stiftat Franciscaner orden.
3. en Mans Bröstbild.
4. ett Kors.
5. en Bok.
d. 6. Æschills Dag.
1. en Fana / efter Krigsfolcket då lades i Winterläger.
2. en Biskopsmössa.
d. 7. Brigittæ Dag eller Britsmåssan.
1. en Karda / efter Ullen nu bör kardas.
2. ett Kloster.
3. en Bok.
4. en Bröstbild.
d. 9. Dionyſii Dag. Des Bilåte med en Fisk å sidan, bet. Fisketiden.
d. 14. Calixti Dag, Märkelse-Dag och första dagen i winterhalet.
1. ett bart Träd / som bet. Löf-fallet.
2. Twenne Fiskar i ett nät för fiskets skuld.
3. En Påfwemössa.
4. De

4. De Norrske hafwa en wante, som giftwer tilkänna at kiölden nu kommer.
d. 16. Galli Dag.
1. en Yxa.
2. Des Bläcke.
d. 18. Lucæ Evangelist. Dag.
1. en Oxe bet. Slacktetiden.
2. ett liggande Swin
3. en Bok.
4. en Kyrcka.
5. ett Oxehufwud / efter det Creaturet bredde wid honom målas.
d. 21. Ursulæ eller 11000 Jungfruers Dag.
1. en Jungfru.
2. en Pihl eller Skäckta.
3. en Krona.
4. Många Kors.
d. 28. Simons och Judæ dag.
1. en slaga / bet. trösketiden.
2. ett Spiut.
3. en Lantz.
4. ett Swärd.
5. en Såg.
6. ett Kors.
7. en Krona.

NOVEMBER.

d. 1. All Helgona eller Helgonmessa.
1. en up och ner wänd Båt.
2. en Kyrcka.
3. en Kalck.
4. Några Kors.
d. 2. Siälmässan eller alla Siälars Dag.
1. ett halft Kors.
2. en Oval Cirkel, upfyller med många anfickten.
d. 3. En flygande Swan / bet. deras bortgång med Solen

len och deras förjande Swanesång öfwer Solens bortgång.

d. 6. Gustaf Adolphs Dag / är på många stafwar utteknad med en spira til ihogk. af Högst. Sal. Konungen.

d. 11. Mårtens Dag.

1. en Gås / som bet. Winterns ankomst, och at då de gamle offrat jorden en Gås, som de äfwen af Bröstbenen spådde huru Winteren sig skulle skicka. Den förste delen af bröstbenet bet. Winterens begynnelse, men bakdelen Winterns slut. Det Hwita på bröstbenet bet. Snö och blidt wäder / det mörka frost.

2. en Kalck.

3. en Biskopsmössa.

d. 19. Elisaberth.

1. En Hästsko.

2. En Kyrcka.

d. 21. Mariæ Offrings dag.

Ett krönt Qwinnohufwud.

d. 22. Cicilia.

Halft Kors.

d. 23. Clemens Dag.

1. ett redlöst skiepp.

2. ett Anckar / som bet. at Skiepsfarten war förbi: Anckar bet. ock at Påfwen Clemens blef af Keyser Trajano med ett Anckar nedsänckt i Hafsbotn.

3. en Påfwemössa.

4. en Boge eller ett Spiut / Jagt-tiden på Sporrsnöen.

d. 25. Catharinæ Dag.

1. ett Hiul / bet. antingen en Spinnerock, efter Qwinfolcken nu börja spinna, eller at hon med ett hiul skulle til döds marteras.

2. ett

2. eet Swärd.
3. en Krona.
d. 30. Andreæ Dag eller Andersmäßan.
1. en aftaklad Båt.
2. ett Korß giordt sålunda X
Är en märkelse Dag hwadan det bekanta Finska ordspråket: Andersmäße Ko laska, Juli Ko narcka och twert om/ när Andersmäße skon knarckar så skall Juleskon slaska.
2. en Räfsax.

DECEMBER.

d. 4. Barbaræ Dag.
1. en Släda.
2. ett Kors.
3. ett Capell.
4. ett Torn.
d. 6. Nicolai Dag.
1. en Orm som biter sig i stierten, efter de gamle wid denne tiden begynt sina Runstafwar.
2. en Biskopsmößa eller Staf.
3. ett Skiepp/ efter han hölts för de Siöfarandes Patron
d. 8. Mariæ Aflelse Dag.
1. en Krona. eller ett krönt Hufwud.
2. en Kyrcka/ bunden hop med nästa eller Joachim hennes Faders Dag.
d. 9. Annæ Dag.
1. en Kanna/ bet. at då war Juhl ölet färdigt.
2. ett Qwinnobeläte.
d. 13. Luciæ Dag.
1. en Skräddar-eller Ullsax/ bet. at länga nätterne blifwa nu afklipte.
2. ett Furublåß eller Eld-

Eldbrasa, efter hon bleef dermed kringsatter, dock oskadd.

d. 21. St. Thomæ Dag, Thomasmåssan.

1. ett Horn.

2. en Bägare efter Fyri Julen då begynnes.

3. en Hand med 2:ne uträckta Finger / bet. Thomæ twifwelacktighet.

3. ett Spiut.

4. en Yxa / efter han bleef dråpen.

5. Twenne Furuträn i Kors / bet. at Solen war wänd i Furuträn, hwilka nu giöra samma tiänst. Denne sed, at Thomasmåssan resa up Furu eller Granstänger i kors, är ännu i bruk på många orter.

d. 24. en Lur / om Juhlafton bet. at Julefreden utblåstes.

d. 25. Juledagen.

1. en Krona.

2. Barn i Lindan / med strålar kring hufwudet.

3. Hornen bet. de gamlas lustige dricckande för det gamla året och det nyas undfångande.

4. Kannor och krus.

d. 26. Stephanus.

1. Några stenar. efter han bleef stenad

2. ett Horn.

3. en Häst / efter de gl. på then dagen låto slå sina hästar åder.

d. 27. Johannes Apostel

1. ett Horn / för Juhl-Helgen.

2. en Örn / hwarmed Johannes utmärcktes.

d. 28. Fierde dag Juhl.

1. ett Horn.

2. ett Swärd betyder de menlösa barns mord.

På kanten af Runstafwen står Gyllentalet utskuret, hwilket tilförene är beskrifwit.

På andra kanten plägar Sol Cirkeln stå utsatter med deß 28 år, och hwart fierde som är Skottår, står med twänne Bokstäfwer teknat således:

ᚼ ᚢ ᚠ ᚹ
ᚹᚱᛁᚦᚹ ᚼᚹᚱᚦᚢᚹᚼᚱᛁᚦᚢ
ᚹ ᚦ
ᚼᚹᚱᚠᚢᚹᚼᚹ
ᚱ
ᚺᛁᚢᚹ

På en stor del Runstafwar är den så kallade S. Päders lek utskuren sålunda.

XXXXIIIIIXXIXXXIXIIXXIIIXIIXXI

Historien därom är denne: S. Päder skal hafwa warit på sjön i ett fartyg, hwarpå 30 Personer woro, hälften Christne och hälften Judar. När i det samma en så häftig storm upkom, at Fartyget måste lättas, blef beslutit, at hälften af folcket skulle utkastas; då S. Päder skal hafwa upstält dem i denne ordning, och så togs hwar nionde ut. Korsen betecknu de Christna, men streken Judarne; så at på det sättet alla Judar kommo at gå öfwer bord, och de Christne qwarbehållne. Härmed hafwa de gamle plägat tro sig.

Run-

Runstafwens Nytta och Bruk.

f) Af Sol-Cirkeln låter man at taga igen Söndags Bokstafwen och alla örörlige Fäster för det året man wil.

g) Reg. Man bör minnas, at när Christus wår Frälsare föddes, war Sol-Cirkeln nje, dertil lägges sedan 200 på hwar Bokstaf af den öfwerste Raden, så länge man kan; men när det ei kan ske, lägges 32 til, sedan 4 och sidst et på hwar Runa, til des man får igen det åre. som sökes.

Exempel. Jag wil weta Söndags-bokstafwen för år 1740. Sol-Cirkeln war, som sagt är, när Christus föddes 9. derföre begynner jag at räkna 200 på fierde Runan af öfre raden som är ᚠ på ᚠ 400 ᚦ 600 ᚱ 800 ᚼ 1000 ᚾ 1200 ᛁ 1400 ᛃ 1600: Efter wi nu äro på 1700:de talet, så kan jag intet längre lägga 200 til den följande utan 32, så at ᚠ blir 1632. ᚦ 1664. ᚱ 1696. ᚼ 1728. Här kunna ej heller 32 widare tilläggas utan 4. blifwer således ᚾ 1732 ᛁ 1636 ᛃ 1740, 1741 ᛇ och 1742 ᛈ &c.

Obs. När Skåttår infalla så får man twenᛈ
ne Söndags bokstäfwer som 1740 ᚱ: Den öfre brukas til den 24 Febr. Dagen derpå lägges ett ᚠ til som blir Skått-års dag, sedan blifwer ᚱ Söndags bokstaf så länge året räcker.

Gyllentalet lärer huru Nytänningarne skola igenfinnes på Runstafwen, hwarefter de förlige Fästerne igentagas.

b) Reg. Man skal åter minnas at Gyllentalet, når Christus wår Frälsare föddes, war Ett / derföre begynner man på ᚿ at räkna 400 så länge man kan, sedan 20 och sidst ett.

Exempel. Hwad är Gyllentalet år 1740?

Efter Gyllentalet war, som sades ett när Christus föddes, så räknar man på andra Runan i Gyllentalet som är ᚿ 400, på ᚹ 800 ᚠ 1200 ᚱ 1600 ᚠ 1620 ᚼ 1640 ᚾ 1660 ᛁ 1680 ᛇ 1700 ᚠ 1720 ᛏ 1740: År 1741. är ᛒ Prim. eller Nytänning också hela wägen.

Huru skal man taga igen Päst-Termin?

a) Fordom hör man af det lynet som inföll näst efter Kyndelsmäßodagen, igentagit Päst; ty efter gamla Rimmet heter det:

Gäfft är den Dag Fastelag

Som följer på Ny efter Kyndelsmäßodag, ifrån Fastelagen til Päst räknas 7. weckor, som allmänt är bekant.

Men at nu taga igen Päst-Terminen, måste man leta up närmaste Nytänningen til Wät-

dag-

dagjämningen, som är ongefär d. 9. Martii; ty Fullmånen derpå är rätta Påsk Termi:en, men efter Concilii Nicæni beslut firas Påsk Söndagen derefter.

Exempel År 1741. är nytänmningen efter dagjämningen d. 6. Martii, Fullmånan blir altså d. 21. hwilket år Påsk-Terminen: dagen efter eller d. 22. är Söndag, ty bör det blifwa Påskedag. År 1742 infaller närmaste nytänningen til wärdajämningen emellan d. 23 och 24 Februarii deß Fullmåne som är Påsk-Terminen d. 9 Martii Söndagen därefter blir den 14. Martii som är Påskadag.

Obs. När man wet Påskedagen, så har man ej swårt at få igen de öfrige rörliga Fäster; Ty 5 weckor efter Påsk är Bönesöndag, och då infalla gångedagarne / torsdagen i samma wecka är Christi Himmelsfärds dag, 7 weckor efter Påsk är Pingest. Söndagen efter Pingest är hel. Trefaldighets Söndag och så alla wanlige Söndagar i ordning til Advent Söndagen, hwilken altid infaller Söndagen för Barbaræ dag, som är d. 4. December efter gamla Swänska regela.

Wårs Herres Advent det på oß går
Söndagen för Barbara meden wecken står.

Huru tager man igen DistingsTerminen?

R) De gamla hafwa rättat sig efter Julelunglet som regela lyder. Det Tungel som lyser på Him-

melen Trettonde dag Jul/ war Juletungel/ antingen det war nytt eller gammalt: Eller ock: det ny! som tändes efter Trettondedags middag är Distings tunglet. Ex. År 1738 war Julnyet d. 29. December Distingsnyet d. 28. Januarii deß fullmåne som är Distings-Terminen d. 12. Februarii 1739.

Men hädanefter tages Distingen igen på följande sätt. Först söker man igen nytänningen som är närmast til Solståndet, hwilket ungefär kommer d. 10 December: Nyet derefter är Distings Tunglet på hwilkets fylle Distingen bör hållas. Ex. År 1741, ses at närmaste nytänningen til Solståndet eller d. 10. December 1740 infaller på d. 8. December, nästa nyet 1741 då E är Prim. infaller d. 7. Januari; Fullmånan derefter kommer på odensdag d. 21. Januarii, hwilket är Distings-Terminen. 1742 infaller närmaste nyet til winter Solståndet d. 27 November 1741. Nyet derefter d. 26. December Hwilkets fylle är d. 9 Januarii som är Distingen.

Föll-

Följande Anmärkningar äro giorde för deras skull, som åstunda någon omständeligare uplysning om de här ofwan anförde Reglorne til Runstafwens Bruk och Construction.

a) Runstafwen har hos wåra förfäder giordt samma tienst som Allmanacherne, hwilka årligen utkomma nu giöra hos oß. Det war omögeligit för dem at åstadkomma så många exemplar af nya Almanacher, som hwart år behöfwas; efter de ej wiste konsten at trycka böcker. Derföre har det warit för sed, så wäl hos oß, som i Christenheten öfwer alt, Ända ifrån Dionysii Exigui tid, som lefde i början af det siette hundrade talet efter Christi födelse, at bruka stadigwarande Calender; Hwar efter hwar och en, som allenast lärdt några witza der til nödiga reglor, kunde finna alla både rörliga och orörliga fester för hwart år, utan at behöfwa någon ny Calender. Runstafwen är ej annat än en sådan Calender som de gamle brukat I trä utskuren, hwareft alla orörliga fester och märkelse dagar äro med wissa figurer utmärkte, som äro tagne, antingen af arbetet som på den årstiden förrättas, eller af Helgonens och Martyrernes ämbete och afliswande som dagarne äro tilägnade åt.

b) Dese

b) Dessе bokstäfwerne tiena ej allenast at utmärka dagarna i weckan, på samma sätt som det skier med de siu bokstäfwarna i wåra Almanacher, utan de tiena och som wåra siffror at utmärka dag och datum. I de nu brukeliga Almanacherne står altid dagen i månaden med en Siffra utsatt jämte bokstafwen; men ej på Runstafwen; utan der måste man då weckan och dagen i weckan äro föresatta, räkna huru många bokstäfwer äro ifrån månadens början til den förefatte dagen, at så weta hwilken dag det är i månaden.

c) Gyllentalets nitton bokstäfwer tiena at igenfinna alla tungelskiften, på det sättet at de i ordning efter hwarandra, hwar för sitt år utwisa nytänningarna på de dagar som de stå före. Til exempel, det året som ☽ är Gyllental, så är ny på alla de dagar som ☽ står; året derpå är ♄ Gyllental, och då är ny på alla de dagar, som ♄ står före, och så widare.

När nitton år äro förbi falla åter nytänningarna in på samma dagar i månaden som förr; så at när man är efter år godt alla dessе 19 bokstäfwerna igenom, så börjar man åter på igen och går dermed i samma ordning som tilförene: Hwilket kan täta sig göra i 312 år, utan at taga felt om nytänningen på mer än ett dygn. Denne omgången af nitton år kallas Cyclus Lunæ (Måne Cirkel) eller Cyclus Metoricus af

dess

dess uppfinnare Meton, som war en Athenienser. Hwart och ett år af denne omgång har en wiss Sifra eller bokstaf som utmärker nytänningarna, och den kallas det åreis Gyllental; derföre at det fordom warit brukeligit at utsättja dem med förgylte bokstäfwer uti Calendarierne.

Sedan de Stiernkunnige någorlunda fådt reda på månans gång, som är mycket ojämn, befants, at på 19 Julianiska år, af hwilka hwart och ett består af 365 dagar och 6 timar, skie 235 tungelskiften. Deraf följer at nytänningarna måtte komma på samma dagar igen efter 19 års förlopp, i ewärdeliga tider. Men som 235 tungelskiften icke aldeles träffa in med nitton år, utan bristа nästan på halfannan tima, så händer at nytänningarna i hwar ny omgång komma litet förr än de kommit i den förra: hwilket efter hand gör så mycket, at de efter 312 års förlopp komma en hel dag bittidare. Derföre måste dessa bokstäfwer efter den tidens förlopp flyttas en dag bättre tilbaka om de skola rätt utwisa alla tungelskiften.

Man kan likwäl betiena sig af gamla Runstafwar, när man wet wid hwad tid Gyllentalet stådt rätt på dem (hwilket lätteligen finnes när man gifwer akt på hwilka dagar nytänningarna wärkeligen skie, och ser efter huru länge de gå ifrån Gyllentalet på Stafwen) ty då bör man ej finna nytänningen på den dagen som

Gyllen-

Gyllentalet står, uton så många dagar tilbaka derifrån som 312 år äro förlupne ifrån den tiden då Gyllentalet stod rätt på Runstafwen. Här af taga somlige skäl at döma om Runstafwarnas ålder. Men det wiser ej mer än at originalen hwarefter de Copierat sina Runstafwar warit så eller så gamle. Derigenom bewises at de stäfte nu befintelige gamla stafwar på hwilka I står på den 1 Januarii åro Copierade af Calendarium perpetuum Romanum, hwarest Gyllentalet 3 stod för den dagen.

Ett Julianiskt år, sådant som hos oß warit länge i bruk, och ännu brukas, består af 365 dagar och 6 timar. Ett tungelskifte när man tager deß medel storlek består af 29 dagar 12 timar och 44 minuter, hwilket uti deße cykliska räkningarna, som ej äro så accurate som de Astronomiska, kan tagas för 29 ½ dag. Derföre kommer ett måne år, eller 12 tungelskiften, at utgiöra 354 dagar; Så at skillnaden emellan Solåret och Måneåret blifwer ellofwa dagar wid paß, eller i det nogaste 10 dagar 21 tima och 12 minuter. Derföre om det warit nytändning ett år den första Januarii, så kommer det 12:te tunglet det året at sluta sig på den 354 dagen i året räknad ifrån den första Januarii, eller på den 21 December, då det 13:de tunglet börjas, som i följe deraf är 11 dagar gammalt den första derpå följande Januarii Året derpå är för denne ellofwa dagars skillnaden skull, tunglet 22 dagar gam-

gammalt den första Januarii, och åter året derpå tre gångor ellofwa eller 33 dagar gammalt den 1 Januarii, hwilket är så mycket som tre dagar, när man tager bort 30 dagar, som utgiöra ett helt tungelskifte; ty på dessa tre åren hafwa då warit 37 tungelskiften, eller tre måneår och en månad derutöfwer.

Denne månaden är af de folckslagen som brukat måneår, såsom de Gamla Greker och Romare, blefwen kallad mensis Embolirnæus eller Skottmånad; efter den skiöts emellan så ofta som behöfdes, at jämka Sol- och måneåren ihopa, äfwen som wi nu kalla Skottdag den dagen som ibland sättes in, at jämka det Civile året ihop med det Astronomiska, eller rätta Solåret.

De omtalte skillnaderna emellan Solårets och måneåre.s början kallas Epacter, hwilka utwisa huru gammalt tunglet är den första Januarii, af hwilka man kan betiena sig at rätt utsättja tungel eller Prim raden på Runstafwen; Som rätt nu skall wisas.

Efter ett tungelskifte består af 29 och $\frac{1}{2}$ dag, och man på Runstafwen ej kan utmärka halfwa dagar, så brukar man at räkna alla tunglen året igenom skiftewis 29 och 30 dagar. Således är på taflan / ifrån det första ☌ til det andra

dra ☌ 29 dagar, ifrån det andra til det 3:die 30 dagar, ifrån det tredje til det fierde 29 och så widare til årets slut. Äfwen så går det til med de andra Gyllentalets bokstäfwers utsättjande; Så at man räknar 29 ifrån det förra Gyllentalet i Januarii månad til det andra, ifrån det andra til det 3:die 30 och så widare. Hwarwid likwäl märkes at somlige börja med 30 först, hwilket kommer mäst på ett ut.

Således kan man utsättja Gyllentalen på hela Runstafwen allenast man har dett rätt satt för Januarii månad, hwartil man kan bruka Epacterne, hwilka måste utsökas för hwart år af måne Cirkelen; för hwilken orsak skull det är nödwändigt at i akt taga det som följer.

Uti denna Cycliska räkningen Supponeras som sagt är at 19 Julianiska år träffa in med 235 tungelskiften. På 19 Julianiska år, års ibland 4 och ibland 5 skottdagar, alt efter som de första åren af denne Cykeln träffa in at blifwa skottår eller ej. När der äro 4 Skott dagar på deße 19 åren så utgiöra de 6939 dagar, men när der äro 5, så utgiöra de 6940.

På 19 år äro 12 gångor 19 eller 228 tungelskiften, som bestå hälften af 29 och hälften af 30 dagar, och deßutom 7 Skottmånader; efter alla tungelskiften ihop böra utgiöra 235. Uti deße 228 månaderne äro 6726 dagar förutan

tan Skottdagarna. Om man lägger 4 Skottdagar til så komma de då at bestå af 6730; Men komma 5 Skottdagar der til, så bestå de af 6731. När man nu tager 6730 ifrån 6939 / eller 6731 ifrån 6946, så står i både händelserne 209 igen, hwilket är dagtalet som hör ut delas på de 7 Skottmånaderna. Alt så komma 6 af deße Skottmånaderna at bestå af 30 dagar och den 7:de af 29.

När man derföre will söka Epacterne, eller tunglets ålder den första Januarii, så måste man multiplicera 11 med antalet af de åren som äro förlupne sedan det war ny den första Januarii; emedan Sol och måneären hwart år skiljas ifrån hwarandra på 11 dagar. Denne producten gifwer Epacterne för det året, om den är mindre än 30; men gifwer den mer än 30 så kastar man bort så många gånger 30 som man kan (efter der äro trettio dagar i hwar Skottmånad). Då resten utwisar Epacterne; undantagande hwad det sista eller 19:de året widkommer, då man kastar bort 6 gånger 30 och en gång 29; efter den siste Skottmånaden består af 29 dagar. När man sådt Epacterne för ett år / som wisa tunglets ålder den första Januarii, året derpå följande, och drager dem ifrån 30, så får man dagen i Januarii månad på hwilken det första nyet infaller det året: Och på det sättet kan man utsättja Gyllentalet på sina rätta ställen för hela Januarii månad, och sedan deraf i följe

af

af det som sagt är, för de öfriga månaderna i året.

Exempel på dese uträkningarna har man i följande Fabell, hwarest Gyllentalen stå i den första Columnen, och början är giord af ☉ som i wår tid är Gyllental då det är ny den första Januarii. I den andra Columnen stå Epacterne, som wisa tunglets ålder den första Januarii derpå, och i den tredie, resten som blifwer då Epacterne för det föregående året tagas ifrån tretijo, hwilken utwiser dagen i Januarii på hwilken nytänningen skier, och hwarest Gyllentalet bör sättjas.

Gyllentalen	Epacterne	Dagen i Jan. emot hwilken Gyllentalet bör stå
1 ☉	11	1
2 ☽	22	19
3 ♂	3	8
4 ☿	14	27
5 ♃	25	16
6 ♀	6	5
7 ♄	17	24
8 ☊	28	13
9 ☋	9	2
		10 1

10	I	-	-	-	20	-	-	-	21
11	I	-	-	-	1	-	-	-	10
12	I	-	-	-	12	-	-	-	29
13	I	-	-	-	23	-	-	-	18
14	I	-	-	-	4	-	-	-	7
15	I	-	-	-	15	-	-	-	26
16	Ψ	-	-	-	26	-	-	-	15
17	♄	-	-	-	7	-	-	-	4
18	♃	-	-	-	18	-	-	-	23
19	Ψ ♄	-	-	-	29	eller	0	-	12

Rudbeck talar uti sin Atlantica 2 Tom. pag. 635 om en regel som bönderne tilförene brukat at utsättja Gyllentalet efter, hwilken der kan ses och kommer mäst ut på det samma som nu sagt är.

e) Stora Helgedagarna stå utmärkte med ✠/ lätt Helgedagarne merendels med ett halft kors wändt åt wänster I/ och andra märkelige dagar, på hwilka ingen allmän Gudstienst hålles, med ett halft kors wändt åt höger I

f) Solcirkelen är en omgång af 28 år, efter hwilkens förlopp Söndags bokstäfwerne komma igen i samma ordning efter hwarandra som förr. Ty efter året består af 365 dagar, som utgöra 52 weker och en dag, så är klart at året sluter

sluter sig på samma dag i wekan som det blifwit börjat; så at om det begynts på en Söndag så slutes det på en Söndag, och så widare. Deraf följer at Söndagarne hwart nytt år flytta sig ett datum längre tilbaka, så at om den första och 8:de Januarii i år warit Söndagar och den andra måndag, så bliswer, för det följande året, den första måndag och den 7 Söndag, så at Söndags bokstafwen hwart år stiger ett steg längre tilbaka i denne ordning ᛋᚠᚱᛁᚦᚢᚠ / och samma Söndags bokstaf skulle komma igen efter siu års förlopp, om inga skottår wore som komme emellan och hindrade denne ordningen. Men som de altid infalla hwart fierde år, och giöra at det består af 366 dagar, Så måste Söndags bokstafwen hwart fierde år giöra twå dagars språng. Ty om det året börjats på en Söndag, så måste det slutas på en måndag, och sölljande Nyårs dagen falla in på tisdagen, så at Söndagen det året då kommer 2 dagar längre tilbaka än han war det förra och at en Söndags bokstaf då skulle tagas om. Men som efter Julii Cæsaris inrättning skier, at Skottdagen sättes in uti Februarii månad, och utmärkes ej med någon särdeles bokstaf, utan med samma som den 24. som då brukas 2 gångor, så giöres der en flytning tilbaka med Söndags bokstafwen, och sedan den andra wid årets slut, så at det året har twå Söndags bokstäfwer, och ingen således blifwer omtagen.

Här

Här af händer at Söndags bokstäfwerna ej komma aldeles i samma ordning igen efter hwarandra, för än efter 4 gånger siu/eller 28 år, som af den pag. 24 upsatte solcirkelen sees, hwilken börjas på ✠ som är den sista, och går så emot bokstafsordningen, emedan Söndas bokstafwerna komma efter hwarandra på det sättet. Solcirkelen, som med större skäl borde kallas Söndags cirkelen, börjas altid på ett Skottår; derföre stå twå Runor för det första året. Hwilket sedan skier hwart fjerde år derifrån räknat.

g) Orsaken til denne processen at få igen Söndags bokstafwen, finner man lätteligen, då man märker at frågan ej är huru många gånger den Cykeln gådt til ända, utan allenast hwad för ett år af honom som nu löper. Efter nu Solcirkelen på 196 år lupit några gånger jämt ut, så måste efter den tidens förlopp, (man må börja hwarifrån man will at räkna), samma Söndags bokstaf komma igen i samma ordning som 196 år förut, och alltså om man räknar 200 år i sender, som är 7 gångor 28 och fyra derutöfwer, så får man för hwarje 200 år stiga fyra steg längre fram i Cykeln, eller ifrån det ena skottåret, til det som följer näst derpå. Afwen så när man räknar 323 efter 32 innehåller 28, eller en gång Cykeln jämt, och fyra derutöfwer. Man börjar på fjerde Runan af den öfra raden efter Christus blef född på

det

det året af Solcirkelen hwareft den tredje står, så at den fierde Runan Y, tillika med R som står der inunder, kommo at blifwa Söndags bokstäfwer 200 år efter Christi födelse.

Elljest kan man ock finna året af Sol-Cirkelen och deraf Söndags bokstafwen, om man lägger ett år af de fist förflutne på minnet, då Cykeln har tagit sin början. Til exempel när man mins at 1728 började Solcirkelen å nyo, så behöfwer man allenast at räkna från början på de öfre Runerne, fyra för hwart steg, så länge man kan, och sedan på de nedre ett i sender til deß man kommer til det förresatte året.

b) Grunden til detta sättet at finna Gyllentalet, är den samma, som är omrörd wid Solcirkelen, hwilket hwar och en lätteligen finner, allenast han gifwer akt derpå, at på 399 år löper Cykeln jämt ut 21 gångor, så at i följe deraf Gyllentalet efter 400 års förlopp ej är mer än ett steg längre fram kommit.

c) Grunden til tidens utsättjande då Påsken bör firas, tages af det beslut som giordes i det Nicæniska mötet, som höllts af Christenheten uti Keysar Constantini Magni tid. Det war något tilförene en stridighet upkommen om Påskens firande: Somlige giorde ett med Judarna och höllo henne på den fiortonde dagen i

första

första månaden, det måtte wara på hwad dag i weckan det wille, det war på den dagen som förra fullmånaden inföll näst efter wärdagjämningen; ty de började sitt år ifrån dagjämningen om wåren, eller rättare sagt det nyet som kom närmast der in til, och som 14 dagen ifrån nytändningen är fullmånad, så kom då Påsken hos Judarna altid på fullmånads dagen. Somlige åter brukade den Christeliga friheten, och höllo Påsken altid på Söndagen, til åminnelse af wår Frälsares uppståndelse ifrån de döda, och det skulle wara den Söndagen som föll näst efter Judarnas Påsk. Denna stridigheten hade förorsakat stor osämja ibland de Christna, som, hwad denne frågan widkom, wore delte uti 2ne hwarannan mycket hädske secter, af hwilka de som giorde ett med Judarna blefwo af de andre kallade Quartadecumani. Denne twist blef på bemälte möte bilagd, och de quartadecumaners lära alldeles förkastad; då blef jämwäl stadgat, at **Påsken skulle altid firas på Söndagen som kommer näst efter den fullmånaden, som följer närmast efter dagjämningen om wåren, eller ock faller in på dagjämnings dagen. Men aldrig på sielfwa fullmånads dagen, så at om fullmånan föll in på en Söndag, så skulle Påsken hållas på Söndagen derefter;** På det de måtte, aldrig få Påsk på samma dag som Judarne och Quartadecumanerne. Detta blef fuller

beslutit

beslutit af fäderna på mötet; men huru wäkställigheten skulle skie, kunde de ej så mycket utlåta sig; emedan der til fordrades god insigt uti Astronomien. Det kunde då ej gå an, at kort förut, då uptänningen först blifwit observerad, säga til öfwer alt på hwilken dag Påskedagen inföll, som Judarna genom basuner brukade giöra; emedan Christenheten då sträkte sig öfwer en stor del af werlden; utan det kom an på at en lång tid forut kunna utsättja den dagen. Det twistades ej den tiden at ju wår dagjämningen skulle blifwa beständigt på den 21 Martii som han då war, åtminstone låto de derwid ej märka någon swårighet. Men at utsättja tiden då fullmånan inföll, funno de ej annan utwäg ån at lemna den syssan åt Biskoppen i Alexandria; efter de Mathematiska studierna på den orten florerade, och han således hade tilgång til sådant folck, som kunde rätt Astronomice uträkna fullmånads dagen: han skulle altid hwart år i god tid publicera öfwer hela Christenheten på hwad dag Påsten inföll. Här wid blef det en god tid, til deß Biskoppen i Rom begynte at blifwa så stor, at han tykte sin Höghet lida derigenom at han hwart år skulle taga ordres ifrån Alexandria om Påsken. Då blef änteligen genom Dionysii Exigui tilhielp / den förmälte Metoniska cykeln antagen at uträkna Påsken efter, som sedan warit i bruk öfwer alt, ända til den Grægorianiska Reformationen med Calendarium.

Der

Der woro då twenne felaktigheter i Påskens utsättjande; först at de antogo det wärdagjämningen war altid på den 21 Martii, och sedan at de utan någon correction brukade Gyllentalet som efter det som förr sagt är, hwart 300 år behöfwer at flyttas. De supponerade at Sol året war 365 dagar och 6 timar, som likwäl ej är mer än 365 dagar 5 timar och 49/ så at året togs 11 minuter för stort; deraf mäste ske, at dagjämningen årligen kommer 11 minuter för bittida, hwilket sedan Nicæniska mötet giordt så mycket at den nu skier d. 9 Martii. Man kan deraf se at Påsken ganska ofta firades för sent, och twärt emot det så högt wördade mötets beslut; ty så ofta fullmånaden inföll emellan 21 Martii och den rätta dagjämningen, som drog sig alt längre och längre til baka, så togs den orätta fullmånaden för Påsk-Termin, efter de togo den som följde näst efter den 21 Martii, och i följe deraf kom Påsken en hel månad senare, än han borde; emedan den näst föregående fullmånen den war den rätta, såsom den der följde näst efter dagjämningen. Detta blef år 1582 af Påfwe Gregorus ändrat den 13:de och uträkningarna ställte på annan fot. Men de fläste Protestanterne blefwo wid det Gamla, ända til år 1700 då de kommo öfwerens, at så wäl dagjämningen, som fullmånan skulle efter Astronomiska uträkningar utsättjas: hwilket också här hos oß skiedde wid 1738 års Riksdag.

Alltså

Alstå går det nu ej altid an at på Runstafwen få igen Påsken; ty så ofta som fullmånaden infaller på ett dygn när intill den 9 Martii, så är man osäker om det skier för eller efter dagjämningen; efter det kommer an på at weta timan och minuten då båda skie, hwilket genom deße Cycliska räkningarna ej kan finnas. Dock blifwer Runstafwens bruk här igenom ej aldeles förkastat; ty på de åren, som man är osäker om Påsken, kan man af Almanachen få weta det; och när man lägger den dagen på minnet, så kan man hela det året weta alla rörliga festerna.

*) På samma sätt, som Påsken fordom rättades efter den 21 Martii, som wid Nicæniska mötets tid war dagjämningen, så rättades distingen efter den 25 December, som wid Julii Cæsaris tid war winter Solstånds dagen. Hos wåra Hedniska förfäder höllts distingen på fullmånaden i andra tunglet på året. Det första tunglet war det som började närmst in til Juldagen, på hwilken då Solståndet inföll, och deras år började, hwilket kallades Juletunglet. Sedan nu Solståndet på samma sätt som förr är sagt om dagjämningen, dragit sig årligen tilbaka, så at det i wår tid infaller på den 10 och ibland den 11 December, för skottåren skull, och man wid distingens utsättjande supponerade Solståndet den 25, så hände esomoftast at han kom för sent; så at han höllts på fullmånaden i det tredje tunglet

let på året, och ej det andra, efter första inrättningen. Derföre blef denne saken jämwäl rättad 1738. Så at i det stället Jultunglet förut war det, hwars Ny tändes närmast til Juldagen den 25 December, så blifwer nu Jultunglet det, hwars ny kommer närmast til Solståndet, för eller efter, eller hwars fullmånad kommer näst efter solståndet; och tunglet derpå är distings tunglet, på hwars fullmånad distingen infaller. Deße båda, Solståndet och fullmånaden, böra ock hådan efter i kraft af högstbemälte förordning ej utsättjas efter någon Cyclisk uträkning genom Gyllentalet, utan efter Astronomisk, på samma sätt som Påsken.

Här wid bör märkas at om fullmånaden infaller om aftonen sedan Solen gådt neder, så hålles marknaden ej på den, utan den följande dagen. Orsaken der til är, at wåre förfäder börjat dygnet wid Solens nedergång. Så at de til exempel den 26 Januarii kl. 5 om aftonen, räknade det den 27 war börjad, och höllo sin disting på den 27. Man ser här af at man nu mera med säkerhet ej kan få igen distingen genom Runstafwen; ty så ofta Jultunglet börjas så, at deß fullmånad kommer när på den 10 eller 11 December, så är man osäker om den infaller för eller efter Solståndet, emedan det kommer an på timar och minuter, som ej finnes på Runstafwen.

På de nyare Runstafwar brukas mycket at emellan månaderna sättja ringar, som på taflan ses, och dela dem med ett twärstrek mitt i

tu uti den öfra halfcirkelen står Solens figur, som bemärker dagen, och i den nedre månans, som betyder natten. På den öfra halfcirkelen utmärkes dagens längd genom ett strek för hwar tima och ett kors för halftimarne, och på den nedre utmärkes nattens längd på samma sätt. Deraf kan man finna Solens upgång, om man halfwerar dagens eller nattens längd, och tager den förra halften ifrån 12 eller lägger den senare til 12: Och äfwen så nedergången, om man tager halfwa dagens eller halfwa nattens längd, och lägger den förra hälften til 12 eller tager den senare ifrån 12.

Ofwan för ringarna stå de 12 diur kretsens tecken, som Solen årligen genomlöper neml.

♒ Wattuman för Januarius,
♓ Fiskarna Februarius.
♈ Wäduren Martius.
♉ Oxen April.
♊ Twillingarna Majus,
♋ Kräftan Junius.
♌ Lejonet Julius.
♍ Jungfrun Augustus.
♎ Wågen September.
♏ Skorpion October.
♐ Skytten November.
♑ Stenbocken December.

Efter Solen til största delen af hwar månad uppehåller sig uti det mitt emot satte teknet.

Näst

Näst inunder teknet, öfwer ringen står på taflan en Runa, som gifwer tilkänna dagen i månaden på hwilken Solen går in uti det teknet. Hwilket skier på det sättet at man räknar ifrån månadens början til den andra Runan man råkar af dem som stå ofwan före. Således efter ᚢ står öfwer ringen före Januarii månad, så räknar man ifrån deß början til det andra ᚢ man råkar hwilket är den 9, då Solen går i Wattumannen. Åfwen så, efter ᚱ står öfwer ringen för Februarii månad, så räknar man ifrån Februarii början til det andra ᚱ man råkar, så får man Solens ingång i fiskarna den 9, och så widare med de andra teknen.

På båda sidor om sistnämde Runor står Sokens up och nedergång utsatt med ett slags numrer, som tilförene på åtskillige ställen hos oß warit brukade, och likna mycket de Romares maner at utmärka tal: de gålla emot wåra nu brukeliga numrer som följer

1	2	3	4	5	6	7	8
I	I	F	E	Þ	Þ	Þ	Þ

Man ser at detta sättet at skrifwa tal är det samma som det Romerska om man allenast ponerar at i det stället de skrefwo I. II. III. IIII. V. VI. &c, uti en Horizantal linea, brede wid

hwar

hwar andra så skrifwas deße uti vertieale lineer upp ifrån och neder åt.

På Wänstra handen står upgången, och på höger nedergången, då Solen går in i hwart teken. Halfwe timarna stå utmärkte med ett kors. Således, står på taflan, Solens upgång då hon går uti fiskarna kl. half 9, och nedergången half fyra. Då hon går uti Wäduren står upgången kl. 6 och äfwen så nedgången kl. 6.

Här borde fuller också något talas om den hos oß nu brukeliga års formen, och om deß felaktigheter, samt huru wida den skiljer sig ifrån den Grægorianiska; men som det innan kort torde hända at den blefwe ändrad, i anseende der til, at nödwändigheten det fordrar mer nu än förr, sedan Påsken firas rätt, men Juhlen skrider alt längre och längre fram på året, och nalkas in til Påsken; Så går man det denne gången förbi, och bespar det til annat tilfälle.

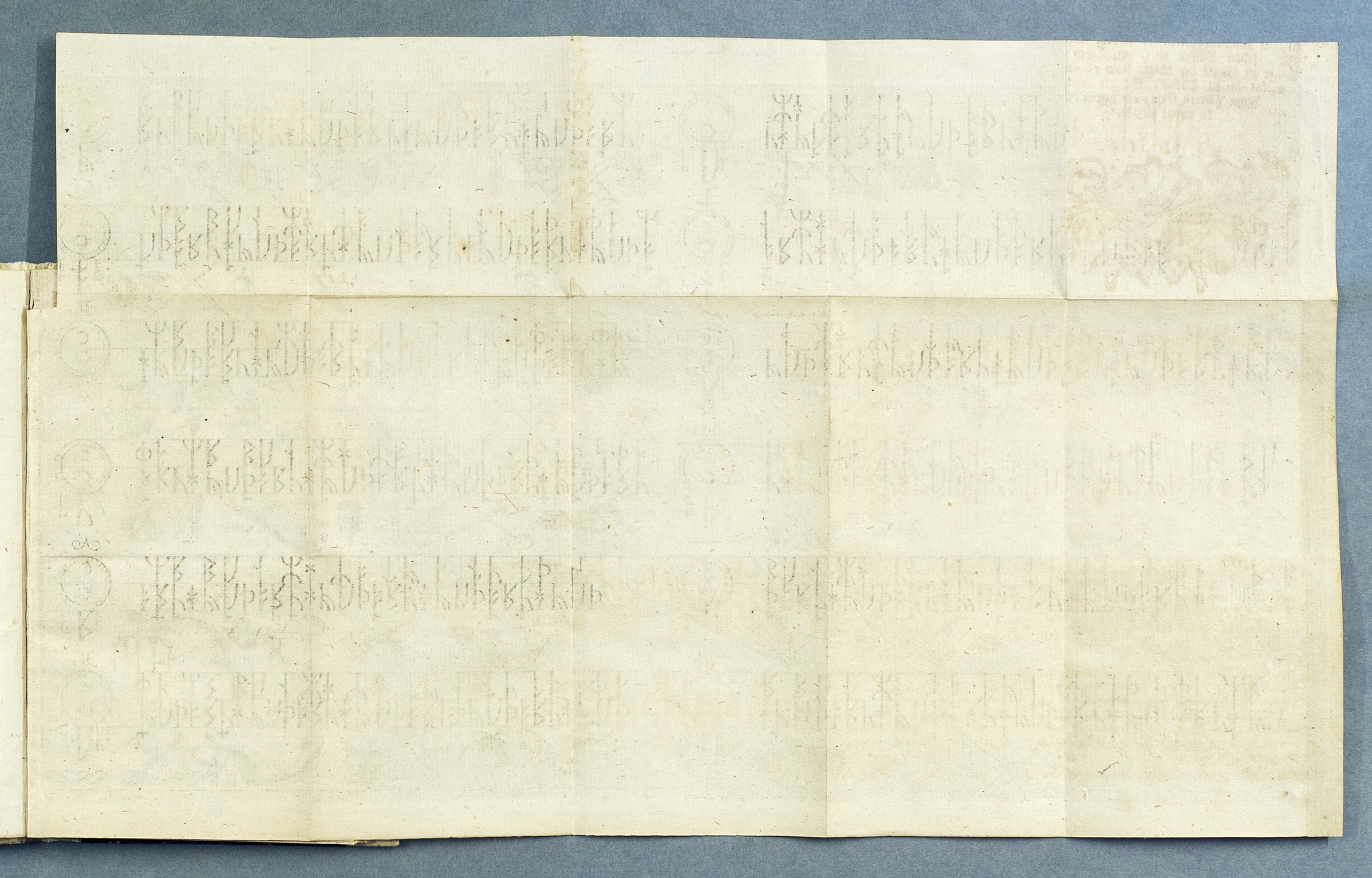

books2ebooks.eu

www.books2ebooks.eu

e-böcker från ditt bibliotek av

eBooks on Demand

digitaliserad av

Kungliga Biblioteket

National Library of Sweden